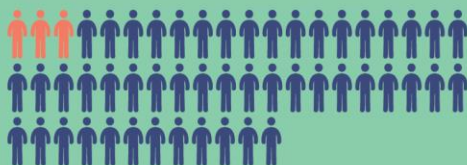
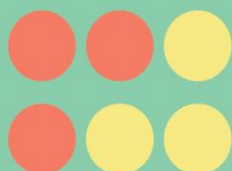

Interesai

**valstybės ir savivaldybių
valdomose įmonėse –
kaip juos suvaldyti?**

84

Viešoji įstaiga „Transparency International“ Lietuvos skyrius (TILS) yra tarptautinės organizacijos „Transparency International“ padalinys, veikiantis Lietuvoje nuo 2000 m. TILS - nepolitinė organizacija, bendraujanti ir koordinuojanti savo veiklą tiek su vyriausybinėmis, tiek nevyriausybinėmis organizacijomis Lietuvoje bei užsienyje.

Studiją rengė ir koordinavo: Rugilė Trumpytė, Sergejus Muravjovas

Siekiant užtikrinti šioje ataskaitoje pateiktos informacijos tikslumą, buvo imtasi visų tam reikalingų priemonių. Vis dėlto „Transparency International“ Lietuvos skyrius negali prisiimti atsakomybės už pasekmes, galinčias atsirasti dėl šios informacijos naudojimo kitais tikslais ar kituose kontekstuose. Ši ataskaita naudoja informaciją, kuri buvo aktuali iki 2018 metų sausio mėnesio, tad joje gali būti neįtraukti vėlesni teisės aktų ar praktikos pakeitimai.

Ši studija parengta bendradarbiaujant su Šiaurės šalių ministrų taryba

Šis leidinys atspindi tik studijos autoriaus požiūrį.

© 2018 „Transparency International“ Lietuvos skyrius. Visos teisės saugomos.

www.transparency.lt

TURINYS

SANTRAUKA	2
METODOLOGIJA	4
ĮVADAS.....	5
KAIP ĮMONĖSE VALDOMI INTERESŲ KONFLIKTAI?.....	6
KAIP ĮMONIŲ VEIKLOJE PASIREIŠKIA POLITIKŲ ĮTAKA?	8
PRIEDAS NR. 1	14
PRIEDAS NR. 2	15

SANTRAUKA

Lietuvai siekiant įstoti į Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizaciją (EBPO) buvo pradėta valstybės valdomų įmonių (VVĮ) pertvarka, kuria siekiama skatinti VVĮ efektyvumą ir skaidrumą.¹ Visgi 2017 m. atlikus VVĮ veiklos auditą Valstybės kontrolė paskelbė, jog Lietuvoje trūksta nuoseklios įmonių valdymo politikos, neaišku, kaip šios įmonės turėtų siekti valstybei aktualių tikslų.² Šios analizės tikslas - ištirti, kaip valstybės ir savivaldybių valdomose įmonėse valdomi interesų konfliktai bei kiek politizuota gali būti jų veikla.

Pateikiame pagrindinių tyrimo metu nustatytų iššūkių ir TILS siūlomų rekomendacijų santrauką.

I. Neskiriama dėmesio interesų konfliktams. Įmonių valdybų nariams daugeliu atvejų neaišku, kaip jiems reikėtų valdyti interesus, dalis teigia, kad jų valdybose interesai nėra valdomi. Viešai prieinamos informacijos apie valdybos narių interesus taip pat mažai. Iš 25 didžiausių VVĮ, turinčių valdybas, apie jų sudėtį skelbė 21 įmonė, tačiau šių asmenų interesus pristatė vos 5 VVĮ. Tuo metu iš 30 SVĮ valdybų sudėtį viešino 27, tačiau apie valdybos narių interesus – tik 3. **TILS siūlo:**

- Interesų derinimą ir galimus jų konfliktus aptarinėti ne tik valdybos narių atrankos metu, tačiau skirti tam dėmesio ir valdybos nariams pradėjus eiti savo pareigas. TILS ragina valdybų narius supažindinti su interesų konfliktų valdymo būdais ir deklaravimo gairėmis bei, pavyzdžiui, numatyti pareigybę, atsakingą už interesų deklaravimo priežiūrą VVĮ ir SVĮ valdybose.

II. Politikų įtaka įmonių valdyme. Interviu dalyvių teigimu, neretai politikai, kurie nedirba įmonėse, iš įmonių veiklos tikisi sau politiškai naudingų sprendimų, kurie nebūtinai sutampa su valdybos narių nuomone. Išsiskiriant požiūriams neaišku, kokių tikslų turėtų siekti įmonės. Politikai, teigiama, taip pat įtaką daro bandydami paveikti įmonių skirstomą paramą. Tuo metu

¹ Lietuvos ir EBPO bendradarbiavimas, Užsienio reikalų ministerija, <https://www.urm.lt/default/lt/ekonomine-diplomatija/lietuva-tarptautinese-ekonominese-organizacijose/ebpo>

² „Valstybės valdomų įmonių grąža valstybei“, Valstybinio audito ataskaita, 2017 m. balandžio 25 d. Nr. VA-2017-P-20-3-10

vertinant 2017 m. įmonių vadovų sąsajas su partijomis matyti, kad su jomis buvo susiję 4 iš 10 vadovų. Dažniausiai – su Lietuvos socialdemokratais, liberalais bei konservatoriais. [TILS siūlo:](#)

- Valstybės ir savivaldybių valdomų bendrovių svetainėse viešinti ne tik paramos teikimo tvarką bei suteiktą paramą, kaip tai numato nuo 2018 m. sausio 1 d. įsigaliojęs Vyriausybės nutarimas,³ bet ir nurodyti, kokioms konkrečiai organizacijoms parama buvo skirta ir kokia veikla buvo finansuota.
- Numatyti, kad ne tik VVĮ, bet ir SVĮ valdybose neliktų politikų bei tų tarnautojų, kurie tiesiogiai dirba su įmonės sektoriaus klausimais.
- Valstybės ir savivaldybių valdomų įmonių vadovams viešai deklaruoti savo susitikimus su politikais ir kitomis interesų grupėmis taip kuriant skaidrumo ir atvirumo kultūrą įmonėje.

III. Viešumo stoka įmonių veikloje. Valstybės ir savivaldybių valdomose įmonėse trūksta skaidrumo – dažnu atveju nėra informacijos apie valdybos narių atrankas, paramos skirstymą, pranešimų apie galimus korupcijos atvejus kanalus. Apie galimą paramos skyrimą skelbė 64 proc. didžiausių valstybės valdomų bendrovių ir 38 proc. savivaldybių valdomų bendrovių, apie konfidencialius pranešimų kanalus, kuriais būtų galima pranešti apie galimus korupcijos atvejus arba netinkamą elgesį, skelbia 67 proc. didžiausių VVĮ ir 63 proc. SVĮ. [TILS siūlo:](#)

- Įmonių svetainėse viešinti valdybos narių skyrimo tvarkas, kuriose būtų nurodoma, kokių kandidatų į valdybos narius tikisi įmonės atsižvelgiant į jos veikimo sritį ir specifiką, informuoti, kaip vykdomos atrankos ir skelbti apie jas.
- Valstybės valdomoms įmonėms skirtas informacijos atskleidimo gaires⁴, kuriomis nurodoma, kad įmonės turėtų viešinti joms keliamus tikslus ir užduotis, finansinius rezultatus bei kitą informaciją, taikyti ir savivaldybių valdomoms įmonėms. Taip pat numatyti, kad tiek VVĮ, tiek SVĮ skelbtų vadovų ir valdybos narių interesų deklaracijas, suteiktą paramą, saugius, duomenų konfidencialumą garantuojančius pranešimų kanalus. Tai atvejais, kai įmonė negali to užtikrinti, viešintų kitus būdus, kuriais galima saugiai ir konfidencialiai pranešti apie pastebėtą nesąžiningą elgesį įmonėje.

³ LR Vyriausybės nutarimas „Dėl Valstybės valdomų bendrovių paramos teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, Nr. 533, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/29a763a05d6711e79198ffdb108a3753>

⁴ LR Vyriausybės nutarimas „Dėl valstybės valdomų įmonių veiklos skaidrumo užtikrinimo gairių aprašo patvirtinimo, Nr. 1052, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F4AB9539E95E/NiSrcFpOeW>

METODOLOGIJA

Šios studijos metu buvo siekta atsakyti į klausimus, kaip VVĮ ir SVĮ valdybose yra valdomi interesų konfliktai bei kiek politizuota yra VVĮ ir SVĮ veikla. Politizacija šioje studijoje suprantama kaip ir keliuose ankstesniuose Lietuvoje pasirodžiusiuose tyrimuose - sprendimų priėmimas, kurio metu vietoje profesionalumo ir nuopelnų taikomi partiniai ir šališki kriterijai.⁵

Tyrimas susideda iš trijų dalių. Pirmiausia, TILS atliko konfidencialius pusiau struktūruotus kokybinius interviu su valstybės ir savivaldybių valdomų įmonių vadovais, esamais ir buvusiais valdybų nariais, savininko teises turinčių institucijų bei priežiūros institucijų atstovais. Pokalbių metu respondantai dalinosi savo patirtimi ir įžvalgomis apie opiausias problemas įmonėse, interesų konfliktų valdymą praktikoje, trečių šalių finansavimą bei pačių įmonių politizaciją. Interviu imti 2017 m. – lapkričio – 2018 m. sausio mėn. Apibendrinus interviu įžvalgas buvo išskirtos problematiškiausios sritys, kurios detaliau aptartos studijoje, ir lėmė kitus tyrimo etapus.

Interviu metu išryškėjus probleminiams klausimams TILS analizavo, kokią tikslią informaciją apie interesų valdymą ir atsparumą politikų įtakai savo svetainėse teikia 30 pagal 2016 m. metines pajamas didžiausių VVĮ ir 30 didžiausių SVĮ. Šio vertinimo metu žiūrėta, kiek informacijos įmonės skelbia apie savo valdymo organus, valdybų sudarymo tvarką, vadovų ir valdybų narių interesus, vadovų profesinę patirtį, paramos skyrimo politiką bei galimybes pranešti apie bet kokį nesąžiningą elgesį įmonių veikloje.

Galiausiai TILS išanalizavo VĮ „Registrų centro“ duomenis apie šių įmonių vadovų kaitą 2007-2017 metais, t.y. kiek laiko asmuo ėjo vadovo pareigas, ir sugretino juos su Vyriausiosios rinkimų komisijos (VRK) duomenimis apie bent kartą rinkimuose dalyvavusius asmenis. Duomenų analizės metu siekta nustatyti įmonių vadovų galimus ryšius su politinėmis partijomis, tad vertinta, ar vadovai yra kandidatavę Seimo, Prezidento, Europos Parlamento, savivaldybių tarybų ar mero rinkimuose partijų sąrašuose. Atkreipiame dėmesį, kad nustatytos sąsajos jokių būdu neparodo, kad asmuo užima vadovaujančias pareigas būtent dėl savo ryšių su partijomis.

⁵ Vitalis Nakrošis, Lietuvos viešojo sektoriaus organizacijų vadovų kaita ir politizacija, „Politologija“, 2014 m.

IVADAS

2017 metų birželio duomenimis, Lietuvos valstybė buvo 118 įmonių, veikiančių energetikos, susisiekimo, miškininkytės ir kituose ūkio sektoriuose, savininkė arba didžiausia akcininkė, o šių įmonių grynasis pelnas siekė 114 mln. EUR.⁶ Pasakyti, kiek šalyje veikia savivaldybių valdomų įmonių ir kiek pelningai jos veikia, nėra galimybės - iki 2018 m. sausio 1 d. Lietuvoje nebuvo institucijos, kuri sistemingai stebėtų ir analizuotų savivaldybių valdomų įmonių veiklą.⁷

Siekiant depolitizuoti ir efektyvinti įmonių veiklą Lietuvoje, didelis dėmesys skiriamas VVĮ, o SVĮ palikta teisė VVĮ taikomas gaires traktuoti kaip rekomendacijas. EBPO pasiūlymai didinti valdybų nepriklausomumą bei efektyvinti jų veiklą neleidžiant politinio pasitikėjimo pareigūnams dirbti įmonių valdybose taip pat skirtos Lietuvos VVĮ.⁸ Tuo metu studijos metu surinkta informacija rodo, kad politizacija ir interesų valdymas yra ne mažiau aktualūs ir SVĮ veikloje, tad svarbu šias gerojo valdymo gaires taikyti ir joms.

Ankstesni tyrimai įmonių politizaciją sieja su dažna vadovų kaita, kuomet po rinkimų keičiantis politikos lyderiams iš naujo skiriami VVĮ vadovai, susiję su politinėmis partijomis⁹. Tačiau tuo pačiu metu atkreipiamas dėmesys, kad didelė politizacija gali vykti ir retai keičiantis vadovams, jei vadovai „patronuojasi“, t.y. keičia partijas, taip siekdami išsaugoti savo turimas pareigas.¹⁰

Pastebima, kad Lietuvoje trūksta ir reikėtų tęsti įmonių politizacijos tyrimus¹¹, ypač savivaldybių valdomų įmonių lygmenyje, nes išsamių duomenų apie SVĮ politizaciją nėra. Dėl šios priežasties TILS analizavo duomenis ne tik apie VVĮ, bet ir apie SVĮ vadovus, jų dalyvavimą rinkimuose su politinėmis partijomis ar susivienijimais, taip pat - jų vadovavimo trukmę. Visa ši informacija skelbiama svetainėje www.manovalstybe.info

⁶ Valstybės valdomos įmonės, VŠĮ „Stebėsenos ir prognozių agentūra, Valdymo koordinavimo centras“ <http://www.vkc.sipa.lt/valdymo-ir-skaidrumo-politika/apie-vkc>

⁷ Valdymo koordinavimo centrui priskirta funkcija stebėti ir analizuoti VVĮ veiklos rodiklius, tačiau analogiškos SVĮ stebėsenos nevykdė nė viena viešojo sektoriaus institucija. 2018 m. sausio 1 d. įsigaliojo nuostata, kad ši funkcija deleguojama VŠĮ „Stebėsenos ir prognozių agentūrai, Valdymo koordinavimo centrui“

⁸ Pritarta skaidresniam valstybės valdomų įmonių valdybų narių atrankos procesui, LR Ūkio ministerija, <https://ukmin.lrv.lt/lt/naujienos/pritarta-skaidresniam-valstybes-valdomu-imoniu-valdybu-nariu-atrankos-procesui>

⁹ Vitalis Nakrošis, Lietuvos viešojo sektoriaus organizacijų vadovų kaita ir politizacija, „Politologija“, 2014 m.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Neringa Laurišonytė „Lietuvos valdomų įmonių vadovų politizacija“, „Politologija“, 2014 m.

KAIP ĮMONĖSE VALDOMI INTERESŲ KONFLIKTAI?

Interesų konfliktų valdymas neatsiejamas nuo įmonių valdybų nepriklausomumo. Visgi, pasak intervantų, šiuo metu tik retose VVĮ ar SVĮ valdybose nariai deklaruoja interesus ar posėdžių metu kelia klausimus dėl savo ar kolegų šališkumo. Dalis respondentų teigia, kad šia tema valdybose apskritai nėra diskutuojama.

Nors yra numatyta, kad valdybos nariu neturėtų tapti asmuo, dėl kurio gali kilti interesų konfliktas¹², respondentai teigia, kad interesų konfliktų neišvengiama. Šiuo metu kiekvienas kandidatas į VVĮ valdybos narius turi asmeniškai nuspręsti, ar jo užimamos pozicijos ir veikla galėtų sukelti interesų konfliktą. Valdybos narių atrankos metu kandidatai pildo „sąžiningumo deklaraciją“ ir atsako į klausimą, ar jo dalyvavimas atrankoje nesukelia interesų konflikto¹³, tačiau pildyti išsamių interesų deklaracijų iki 2018 m. sausio 1 d. neturėjo nei kandidatavimo metu, nei jau einant valdybos nario pareigas. **Sistemiškai nevaldant interesų konfliktų, valdybų nariams paliekama patiems prisiminti**, ar jų dalyvavimas priimant sprendimus nesukelia interesų konflikto ar jo regimybės: „*valdybos narys neša asmeninę atsakomybę dėl interesų konfliktų, tai normalu, kad jau kažkaip stengiasi prisiminti*“.

Viešai informacijos apie valdybos narių interesus iki šiol taip pat nebuvo.¹⁴ Pavyzdžiui, šiuo metu apie **valdybų sudėtį savo interneto svetainėse viešai skelbia dauguma**¹⁵ VVĮ (21 iš 30 įmonių, 5 neturėjo valdybų) ir SVĮ (27 iš 30), tačiau **apie valdybų narių interesus – tik reta** kuri (20 proc. VVĮ bei 10 proc. SVĮ).¹⁶ Bent dalies valdybų narių interesus buvo paviėšinusios 5 VVĮ - AB „Klaipėdos nafta“, VĮ „Lietuvos paminklai“, AB „Amber Grid“, AB „ESO“ ir VĮ „Registru centras“. Iš SVĮ šią informaciją skelbia 3 įmonės – UAB „Aukštaitijos vandenys“, UAB

¹² Vyriausybės nutarimas „Dėl Kandidatų į valstybės įmonės ar savivaldybės įmonės valdybą parinkimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, Nr. 631, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/Obf2e080199b11e58569be21ff080a8c/wOVgJiduMW>

¹³ Kandidatų į valstybės įmonės ar savivaldybės įmonės valdybą parinkimo tvarkos aprašas, Vyriausybės nutarimas, Nr. 631, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/Obf2e080199b11e58569be21ff080a8c>

¹⁴ Nuo 2018 m. sausio VVĮ ir SVĮ valdybų nariams atsirado pareiga deklaruoti savo interesus. Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas, Nr. VIII-371, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.COE550D6ADF0/IFNBhTJHJE>

¹⁵ Visų VVĮ valdybų nariai skelbiami VŠĮ Stebėsenos ir prognozių agentūros, Valdymo koordinavimo centro svetainėje <http://vkc.sipa.lt/valdybos-nariams1/vvi-valdybos-nariu-sarasas>

¹⁶ Didžiausių VVĮ ir SVĮ interneto svetainių analizę TILS atliko 2017 m. gruodžio – 2018 m. sausio mėn.

"Panevėžio autobusų parkas" ir AB "Vilniaus šilumos tinklai". Apie tai, kiek dažnai informacija apie interesus yra atnaujinama arba kas įmonėse yra atsakingas už interesų deklaravimo stebėseną, neskelbiama.

Kokybiniai interviu parodė, kad VVĮ ir SVĮ iš esmės neskiria tinkamo dėmesio interesų valdymui valdybose. Dalis valdybos narių teigia, kad, nors ir retai, jų valdybose kolegos yra nusišalinę nuo balsavimo, o posėdžių metu buvo kelti klausimai dėl interesų konfliktų regimybės ar įmonės reputacijos. Tačiau dauguma pripažino, kad jų valdybose šiuo klausimu nėra diskutuojama, jie taip pat nežino, su kokiomis įmonėmis gali būti susiję kiti nariai ar kokia kita veikla jie užsiima:

Negaliu pasakyti, ar pildo deklaracijas...nu aš tikrai neturiu tam laiko, kad ten žiūrėt, kam vienas, kitas priklauso, eit į kreditą, info duomenis [rinkti – TILSJ]"

Pasitaiko, kad kai kurie valdybų nariai apskritai **abejoja, ar galėtų nusišalinti** nuo sprendimų priėmimo dėl galimo interesų konflikto: „*pagal sutartį, kurią pasirašai kaip nepriklausomas valdybos narys su įmone, tu gali balsuoti tik „už“ ar „prieš“, tu negali susilaikyti nuo klausimo... negali susilaikyti, reiškia, negali ir nusišalinti“.*

Tad nors ir yra numatyta, kad tie kandidatai, kurių profesinė veikla yra susijusi su valstybės valdomos įmonės sritimi, dėl interesų konfliktų neturėtų tapti valdybų nariais, respondentų teigimu, praktikoje to neišvengiama. Jie taip pat pastebi, kad nesant asmens, atsakingo už interesų konfliktų deklaravimo stebėseną, **sukuriama terpė šališkiems sprendimams ir nėra aišku, kaip praktikoje reikėtų juos valdyti:** „*iš esmės matau, kad yra didžiulis interesų konfliktas, nes valdybos nariai dirba konkuruojančiose įmonėse, užsiima konkuruojančiais projektais, gilinasi ir nenusišalina nuo balsavimo“.*

Interviu su respondentais parodė, kad VVĮ ir SVĮ valdybų nariai dažniausiai nežino, kaip reikėtų elgtis pastebėjus galimus interesų konfliktus, bei kad nėra vieningos praktikos, kuri padėtų išvengti valdybų narių šališkumo priimant sprendimus. Minėti pavyzdžiai taip pat rodo, kad valdybų nariai nėra pakankamai supažindinami su galimybėmis nusišalinti nuo balsavimo.

KAIP ĮMONIŲ VEIKLOJE PASIREIŠKIA POLITIKŲ ĮTAKA?

Dauguma respondentų įmonių politizaciją įvardino kaip vieną opiausių VVĮ ir SVĮ problemų. Pasak jų, politikų įtaka pasireiškia keičiant nustatytus įmonės tikslus arba nekeliant nuoseklių strateginių tikslų, taip pat - paskiriant vadovus, valdybų narius bei skirstant paramą.

Įmonių tikslų įgyvendinimas

2017 m. Vyriausybei pateiktoje ataskaitoje apie VVĮ nurodoma, kad 2016 m. VVĮ įgyvendino apie 63 proc. išsikeltų finansinių tikslų. Joje taip pat pažymima, kad nefinansinei veiklai valstybė nėra suformulavusi pakankamai aiškių lūkesčių, kas apsunkina įmonių vertinimą.¹⁷

Valstybė ne rečiau nei kas 4 metus nustato VVĮ valstybės lūkesčius, pagal kuriuos įmonėje tvirtinama jos veiklos strategija¹⁸, tačiau respondentai mini, kad praktikoje jos kaita priklauso ir nuo politinių ciklų, **kelia klausimą dėl strategijų nuoseklumo**: „Kai pradėjau dirbti, jau buvo strategija patvirtinta, priimta ir žinot, praėjo metai laiko, reikia naujos strategijos. Vadinasi, nerimtas dokumentas“.

Kiekvienai VVĮ ir SVĮ svarbu žinoti, ko iš jos tikisi valstybė ir savivaldybės. Nors VVĮ pagal valstybės joms keliamus tikslus yra skirstomos į tris grupes¹⁹, įmonės skirtingai interpretuoja tų tikslų įgyvendinimą.²⁰ Šis iššūkis, respondentų manymu, būdingas ir VVĮ, ir SVĮ: „Pavyzdžiui, tie stebėtojų nariai, kurie yra iš verslo, jie visuomet sako, kad šitos įmonės tikslas yra tikrai pelnas, politikai kitaip įsivaizduoja“. Kiti papildo: „Iš tikrųjų nėra tokio vienintelio tikslo

¹⁷Valstybės valdomoms įmonėms keliami ambicingesni siekiai, LR Ūkio ministerija, <https://lrv.lt/lt/naujienos/valstybes-valdomoms-imonems-keliami-ambicingesni-siekiai>

¹⁸ Dėl Valstybės turtinių ir neturtinių teisių įgyvendinimo valstybės valdomose įmonėse tvarkos aprašo patvirtinimo, Vyriausybės nutarimas, Nr. 665, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.6AF226769DB2/ZlegesiYBF>

¹⁹ 1) 1A grupę, kuri siekia verslo vertės augimo ir dividendų ar pelno įmokos pajamingumo, 2) 1B grupę, kuri be verslo vertės augimo ir dividendų ar pelno įmokų pajamingumo taip pat siekia ir strateginių šalies interesų, tokių kaip ekonominio saugumo, strateginių projektų vykdymo ar kokybiškos infrastruktūros, 3) bei 2 grupę, kuri vykdo nekomercinę veiklą ir siekia socialinių ir politinių tikslų įgyvendinimo, taip pat pelningos veiklos. Skirstymas numatytas Valstybės turtinių ir neturtinių teisių įgyvendinimo valstybės valdomose įmonėse tvarkos apraše, LR Vyriausybės nutarimas, Nr. 665, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.6AF226769DB2/ZlegesiYBF>

²⁰ Valstybės valdomų įmonių grąža valstybei, Valstybės kontrolės auditas, Nr. VA-2017-P-20-3-10.

j kurį įmonė turėtų eiti. Savininkas nori pelno iš įmonės, o tarybos nariai siekia patenkinti savo rinkėjus ir sako, kad mes norim tiesiog, kad kainos mažėtų“.

Pasitaiko, kad nuosekliam tikslų siekimui trukdo ir **nesutarimai tarp savivaldybių tarybų narių ir administracijos vadovų**: „administracijos direktorius turi vieną matymą, kaip turėtų tos įmonės būti valdomos, taryba - truputį kitą“.

Paramos skyrimas įmonėse

Problema dėl paramos skyrimo įmonėse yra dvejopa. Pirma, yra teigiama, kad politikai išnaudoja įmonių paramos skyrimą siekiant savo tikslų, antra, įmonės ne visada turi kriterijus, pagal kuriuos nuspręstų, kam tą paramą skirs.

Valstybės ir savivaldybių valdomos bendrovės (VVB ir SVB) gali teikti paramą, jei neturi mokestinių nepriemokų ar kitų laiku neįvykdytų finansinių įsipareigojimų,²¹ tačiau iš viešai pateikiamos informacijos ne visada aišku, ar įmonė teikia paramą ir pagal kokius kriterijus ją skirto. Respondentų teigimu, **neturint aiškios paramos skirstymo tvarkos įmonės tampa pažeidžiamos politikų įtakai**, nes neturi pagrindo atsisakyti įgyvendinti politikų prašymų : „*kiek jį [vadovą – TILS] droždavo visi politikai, skambinėja, rašinėja, <...> nu didžiulis krūvis. Kažkam ten kažkas, draugui politiko ten reikia kažkokią bažnyčią paremontuoti ar dar kažką. Ir jį ten drožia, skambinėja ir prašo“.*

Nors Vyriausybė yra parengusi gaires²², kaip VVĮ turėtų skirstyti paramą ir ką skelbti viešai, praktikoje, anot intervantų, tai ne visada taikoma, ypač SVĮ, kurioms ši tvarka tik rekomendacinio pobūdžio. Ne visos įmonės savo svetainėse skelbia, kokios politikos laikosi paramos skyrimo atžvilgiu, t.y. ar jos paramą apskritai skiria, ir, jei taip, kokiais kriterijais remiasi atrenkant finansuojamas iniciatyvas, kokias organizacijas ar projektus jau yra parėmusios ir kodėl.

Pakvietus didžiausias įmones **pradėti skelbti informaciją**, kuo remiantis jos skirsto (jei skirsto) paramą, tai padarė **2 iš 7 VVB**, kurios tokios tvarkos iki tol neskelbė, ir **3 iš 21 SVB**, kurios tokios tvarkos iki tol taip pat neskelbė.

²¹ LR labdaros ir paramos įstatymas, Nr. I-172, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.COFF21832A85/daDNXtgnew>

²² LR Vyriausybės nutarimas „Dėl Valstybės valdomų bendrovių paramos teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, Nr. 533, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/29a763a05d6711e79198ffdb108a3753>

Pavyzdžiui, iš 30 didžiausių VVJ 14 yra VVB, o iš jų apie paramos teikimo tvarką (arba, priešingai, apie tai, kad įmonė paramos neskiria) vertinimo laikotarpiu skelbė 9 įmonės:

EIL. NR.	ĮMONĖ	AR VIEŠINA PARAMOS SKYRIMO TVARKĄ?
1	AB Amber Grid	Taip
2	AB ESO	Taip
3	AB Klaipėdos nafta	Taip
4	AB Lietuvos energijos gamyba	Taip
5	AB Lietuvos paštas	Taip
6	AB Lietuvos radijo ir televizijos centras	Taip
7	AB Litgrid	Taip
8	UAB Epso - G	Taip
9	UAB Lietuvos energija	Taip
10	AB Giraitės ginkluotės gamykla	Ne
11	AB Jonavos grūdai	Ne
12	AB Lietuvos geležinkeliai	Ne
13	AB Problematika	Ne
14	UAB Litexpo	Ne

Tuo metu iš 29 didžiausių SVB šią informaciją skelbė 11 įmonių:

EIL. NR.	ĮMONĖ	AR VIEŠINA PARAMOS SKYRIMO TVARKĄ?
1	AB "Jonavos šilumos tinklai"	Taip
2	AB "Klaipėdos energija"	Taip
3	AB "Panevėžio energija"	Taip
4	AB "Šiaulių energija"	Taip
5	UAB "Aukštaitijos vandenys"	Taip
6	UAB "Busturas"	Taip

7	UAB "Mažeikių šilumos tinklai"	Taip
8	UAB "Panevėžio autobusų parkas"	Taip
9	UAB "Šiaulių vandenys"	Taip
10	UAB "Utenos šilumos tinklai"	Ne
11	UAB "Utenos vandenys"	Ne
12	AB "Kauno energija"	Ne
13	AB "Klaipėdos vanduo"	Ne
14	AB "Vilniaus šilumos tinklai"	Ne
15	UAB "Druskininkų sveikatos ir poilsio centras"	Ne
16	UAB "Dzūkijos vandenys"	Ne
17	UAB "Elektrėnų komunalinis ūkis"	Ne
18	UAB "Grinda"	Ne
19	UAB "Jonavos paslaugos"	Ne
20	UAB "Kauno autobusai"	Ne
21	UAB "Kauno švara"	Ne
22	UAB "Kauno vandenys"	Ne
23	UAB "Klaipėdos autobusų parkas"	Ne
24	UAB "Klaipėdos regiono atliekų tvarkymo centras"	Ne
25	UAB "Nemėžio komunalininkas"	Ne
26	UAB "Palangos komunalinis ūkis"	Ne
27	UAB "VAAC"	Ne
28	UAB "Vilniaus gatvių apšvietimo elektros tinklai"	Ne
29	UAB "Vilniaus vandenys"	Ne

Pasak intervantų, dabartinė finansavimo praktika nebūtinai siejasi su įmonės veiklos sritimi, jie taip pat abejoja tinkamu lėšų panaudojimu: *„jei įmonė pasidarytų strategiją, kaip nuosekliai dirbti [su paramos skirstymu – TILS], tada tau aišku, tu įsigilini, nes tu žinai, ką žmogui atsakyti*

- *vat aš jūsų knygos neleisiu, jūsų leisiu, nes ji pagal mūsų strategines linijas tinka. O dabar išmėtomi pinigai, čia ne rėmimas, čia švaistymas“.*

Vadovybės kaita VVĮ ir SVĮ

Vertinimo laikotarpiu **4 iš 10 vadovų valstybės ir savivaldybių valdomose įmonėse buvo susiję su partijomis** ar susivienijimais, dažniausiai – su Lietuvos socialdemokratais, liberalais bei konservatoriais. Tai tos partijos, su kuriomis vadovai yra bent kartą dalyvavę rinkimuose.

Pasak respondentų, Lietuvoje vis dar gajus vadovų bei valdybos skyrimas ir atleidimas pagal politines preferencijas ir tai jie įvardina kaip vieną iš opiausių su įmonėmis susijusių problemų: *„kaip tik tai, žiūrėk, keičiasi politikai, tai ir vadovai keičias“.*

Dažna VVĮ ir SVĮ vadovų ir nepriklausomų valdybos narių kaita laikoma vienu iš politizacijos požymių.²³ Lyginant pastarųjų 10 metų vadovų kaitą matyti, kad po kiekvienų rinkimų keičiasi trečdalis įmonių vadovai. Be to, pačių vadovų keitimasis išlieka panašus kasmet. Pavyzdžiui, **po 2015 m. savivaldybių tarybų rinkimų SVĮ vadovai keitėsi 57 kartus**, po 2011 m. rinkimų - 55, po 2007 m. rinkimų - 40. Tuo metu **po 2016 m. Seimo rinkimų VVĮ vadovai keitėsi 32 kartus**, po 2012 m. rinkimų – 61, po 2008 m. – 42.

Respondentai tikisi, kad pasikeitus Akcinių bendrovių įstatymui bent iš dalies bus išspręsta politizacijos problema, kai vadovai, siekdami išlikti poste, keičia savo priklausomybę partijoms: *„ir aišku yra vadovų kaita, dabar priėmė įstatymą, tai truputį kitaip bus, bet iki to laiko būdavo nauja kadencija, naujas vadovas“.* Pakeitimai numato, kad nuo 2018 m. sausio 1 d. VVĮ ir SVĮ vadovai galės eiti šias pareigas ne ilgiau nei 2 kadencijos iš eilės po 5 metus²⁴. Kiti atkreipia dėmesį, kad pakeitimai gali padėti išspręsti „per ilgo vadovavimo“ problemą, tačiau ne dažną vadovų kaitą.

2017 m. 37 įmonėms vadovavo asmenys, vadovų pareigas einantys daugiau nei 20 metų. Ilgiausiai dirbantys VVĮ arba SVĮ vadovai buvo iš miškų urėdijų bei AB „Panevėžio butų ūkio“: visi jie **vadovavo įmonėms daugiau nei 27 metus**.

²³ Vitalis Nakrošis, Lietuvos viešojo sektoriaus organizacijų vadovų kaita ir politizacija, „Politologija“, 2014 m

²⁴ Valstybės ir savivaldybės įmonių bei Akcinių bendrovių įstatymų pataisomis, pasirašytomis 2017 m. gegužės 22 d., įvedamos 5 metų kadencijos valstybės ir savivaldybių įmonių bei valstybės ir savivaldybių valdomų akcinių ir uždarytųjų akcinių bendrovių vadovams. Taip pat nustatoma, kad tas pats žmogus negali eiti vienos įmonės vadovo pareigų daugiau kaip dvi kadencijas iš eilės. Įstatymo pataisos įsigalios 2018 metų sausio 1 dieną.

2018 m. sausio mėn. sujungus urėdijas į vieną VĮ „Valstybinių miškų urėdija“, daugiau nei 25 m. vadovai dirbo šiose įmonėse:

EIL. NR.	ĮMONĖ	VADOVAS	VADOVAVIMO TRUKMĖ (M)
1	AB „Panevėžio butų ūkis“	Gintaras Ruzgys	27
2	UAB „Sūduvos vandenys“	Algis Kadišius	26
3	UAB „Jonavos vandenys“	Vytautas Kudokas	26
4	SĮ „Plungės vandenys“	Antanas Borumas	25
5	UAB „Dzūkijos vandenys“	Rolandas Žakas	25

PRIEDAS NR. 1

Pateikiame konfidencialių kokybinių interviu metu naudotą klausimyną.

- 1) Su kokiomis, Jūsų manymu, pagrindinėmis problemomis susiduria valstybės ir savivaldybių valdomos įmonės?
- 2) Papasakokite, kaip įmonėse nustatomos strateginės veiklos kryptys?
- 3) Kiek įtakos daro nepriklausomi valdybos nariai priimant sprendimus valdybose?
 - a. Prašau, pateikite Jums žinomų pavyzdžių.
- 4) Kaip Jūs vertinate valdybos narių atranką, Atrankos komitetų vaidmenį?
 - a. Jūsų nuomone, ar Atrankos komitetai, atrenkantys valdybos narius, yra pakankamas filtras atrinkti nepriklausomus ir nešališkus valdybos narius? Kodėl taip/ne?
- 5) Iš Jūsų patirties, papasakokite, kaip įmonėse valdomi interesų konfliktai?
 - a. Ar yra vidinė tvarka (reglamentuojama/nerašyta)?
 - b. Kas žino, seka (*angl. monitoring*) apie galimus interesų konfliktus, yra atsakingas už tai, kad būtų laiku nusišalinama nuo sprendimų?
- 6) Ar Jums teko susidurti, kad valdyboje nariai nusišalintų nuo balsavimo dėl galimo interesų konflikto ar jo regimybės?
- 7) Kaip manote, kiek savivaldybių ir valstybės valdomose įmonėse paplitęs nepriklausomų valdybos narių atsistatydinimas?
 - a. Ar žinote, esate girdėję apie tokius atvejus?
 - b. [jei žino] Kaip manote, ką tai pasako, apie įmonės valdymą ir valdybos darbą?
- 8) Kiek sąžiningai ir nešališkai įdarbinami nauji darbuotojai valstybės ir savivaldybių valdomose įmonėse? Galbūt turite pavyzdžių?
- 9) Kokie saugikliai veikia įmonėse, siekiant nešališkai įdarbinti naujus darbuotojus? Jūsų nuomone, kiek šie saugikliai veiksmingi?
- 10) Ar Jums yra tekę girdėti apie atvejus, kai įmonėje būtų sukurtas etatas konkrečiam asmeniui?
 - a. Papasakokite, kokia tai buvo situacija?
- 11) Kaip Jūs manote, ar įmonės veikloje pasireiškia politikų įtaka? Jei taip, kaip?
- 12) Kiek įprasta yra keisti įmonių vadovus pasikeitus politinio pasitikėjimo pareigūnams savininko teises turinčioje institucijoje?
 - a. Kaip toks sprendimas yra pagrindžiamas?
- 13) Jūsų žiniomis, kaip įmonėse yra sprendžia dėl paramos skyrimo?
 - a. Kokiais kriterijais vadovaujamesi skirstant paramą?
 - b. Ar žinote atvejų, kai valstybės ar savivaldybių valdomos įmonės rėmė su jų vadovais ar valdybos nariais susijusius juridinius asmenis?

14) Pagal kokius kriterijus yra vertinama įmonės veiklos sėkmė?

Paruoštų klausimų nebeturiu, bet galbūt interviu metu Jums kilo minčių, pastebėjimų, kuriais norėtumėte pasidalinti?

PRIEDAS NR. 2

Interneto svetainių analizės metu informacija buvo ieškoma ir vertinama pagal šiuos klausimus:

1. Ar tinklalapyje viešinami valdybų nariai?

1,0 taškas – jei tokia informacija teikiama.

0 taškų – jei tokios informacijos nėra.

2. Ar tinklalapyje viešinama valdybos narių skyrimo tvarka?

1,0 taškas – jei tokia informacija teikiama.

0 taškų – jei tokios informacijos nėra.

3. Ar įmonės tinklalapyje viešinamos valdybos narių ir įmonės vadovų viešų ir privačių interesų deklaracijos?

1,0 taškas – jei tokia informacija skelbiama

0,5 taško – – jei skelbiamos dalies asmenų viešųjų ir privačių interesų deklaracijos

0 taškų - jei tokios informacijos nėra.

Jei svetainėje yra nuorodos į konkrečių asmenų viešųjų ir privačių interesų deklaracijas Vyriausioje tarnybinės etikos komisijos puslapyje, klausimui skiriamas 1 taškas.

4. Ar tinklalapyje viešinamas vadovo/-ės CV?

1,0 taškas – jei tokia informacija skelbiama

0 taškų – jei tokios informacijos nėra.

5. Ar įmonių tinklalapiuose nurodoma, kokios rėmimo politikos įmonė laikosi (t.y. ar yra tvarka dėl galimos finansinės paramos skyrimo trečiosioms šalims?)

1,0 taškas – jei skelbiama tvarka dėl galimos finansinės paramos skyrimo

0 taškų – jei tokios informacijos nėra.

Valstybės ir savivaldybių įmonėms klausimas netaikomas (pagal LR Labdaros ir paramos įstatymo 5 str. 2 dalį).

6. Ar įmonė skelbia apie pranešimo kanalus, kuriais gali naudotis įmonės darbuotojai, norintys saugiai ir konfidencialiai pranešti apie galimą korupciją arba potencialius įmonės tvarkos pažeidimus (pasitikėjimo linijos)?

1,0 taškas – jei toks kanalas/linija egzistuoja, darbuotojams yra viešai paskelbta dėl konfidencialumo ir saugumo užtikrinimo naudojantis tokiu kanalu/linija;

0,5 taško – jei yra informacijos apie tokį kanalą/liniją, tačiau nėra viešo patvirtinimo dėl konfidencialumo, saugumo/pasitikėjimo užtikrinimo

0 taškų – jei tokios informacijos nėra.

„Transparency International“ Lietuvos skyrius
Didžioji g. 5, Vilnius, Lietuva

Tel.: +370 5 212 69 51

info@transparency.lt
www.transparency.lt

